

publikum i videre forstand taget i betragtning — her ville have vundet ved en mere levende persontegning. Det ville dog være uretfærdigt at lægge megen vægt herpå; forfatteren må have lov at lægge sit stof til rette, som han vil, når ingen side af emnet forbigås, og det er ikke sket.

Den videnskabelige benytter har i dr. Skrubbeltrangs bog fået en god historisk oversigt over en vigtig og talrig befolkningsklasses historie, også forhåbentlig en bog, der vil vække til fornyet studium; én ting vil denne benytter imidlertid savne, og det er enhver form for kildehenvisning, hvilket er så meget mere beklageligt, som forfatteren ikke er kommet til sine resultater uden et dybtgående kendskab ikke alene til trykt litteratur, men også til et stort arkivalisk materiale; ofte vil man standse og spørge, hvor forfatteren nu har det fra. Der findes vel bag i bindet to sider »kilder«, og en god halv side heraf går på arkivalier; men selv denne er beregnet på det brede publikum og holdt i almindeligheder; på det væsentligste punkt har der tilmed indsneget sig en fejl: de sager vedr. husmandsbrug efter statshusmandsloven af 1899, forfatteren har benyttet, stammer ikke som angivet fra landbrugsministeriets arkivalier, men er finansministeriets 2. statsaktivkontors husmandslånesager; det er også for intetsigende, »når det hedder »først i 1896 fik vi et landbrugsministerium, af hvis papirer dog kun en del er afleveret til Rigsarkivet«, et endnu eksisterende ministerium kan naturligvis ikke afgive *alle* sine papirer. Hvad angår husmandsforeningernes egne arkivalier giver forfatteren visse mere interessante, omend meget kortfattede oplysninger, idet han finder det mest naturligt at give en samlet oversigt over denne del af kildematerialet, der får endnu større betydning for fremstillingen i den følgende tid, i bind II.

C. Rise Hansen.

Der er nu forløbet et godt Tiaar, siden det første Bind af den monumentale Udgave af Nicolai Stenonis Opera theologica ved Bibliotekar Knud Larsen og Pastor Gustav Scherz blev udsendt (jvfr. 10. R. VI, 332—35). 1947 kom andet Bind, og nu 1952 foreligger som en Fortsættelse og Afslutning af Værket to svære Bind (eller rettere et Dobbeltbind) af *Nicolai Stenonis Epistolae et epistolae ad eum datae*. Da den tidligere Medudgiver Knud Larsen paa Grund af andre Arbejder har trukket sig tilbage, staar G. Scherz som Eneudgiver. Derimod har man stadig kunnet drage sig Dr. Hans Ræders kyndige Medvirken til Nytte, hvad der sikkert har været af stor Værdi for Udgavens Tilrette-

læggelse og Tekstrecensionen. Medens det første Bind af »Opera theologica« særlig havde Interesse ved at meddele Stensens teologiske og filosofiske Skrifter, havde andet Bind, der bragte hans asketiske og homiletiske Forfatterskab, mindre direkte historisk Betydning. Ganske anderledes forholder det sig derimod med den nu foreliggende Udgave, der rummer Stensens Brevveksling fra 1661 til faa Dage før hans Død 1686.

Det er et overordentlig omfattende Brevmateriale, der herigennem lægges frem for Forskningen. Antallet af de meddelte Breve udgør 478, og trykt fylder de ialt 764 meget store Kvart-sider. En Del af Brevene er rettet til Stensen, men langt de fleste stammer fra ham selv. Brevene foreligger paa Italiensk, som han aabenbart skrev med stor Lethed, paa Latin, Tysk og Fransk, et enkelt paa Dansk (Nr. 75). Ikke helt faa Breve har ganske vist været trykt tidligere, jævnlig dog i gamle eller afsidesliggende Værker, men Halvdelen har hidtil været ukendte. Med rastløs Flid og en ikke almindelig Sporsans er det lykkedes Pastor Scherz at fremdrage disse mange Breve fra deres Skjulesteder i Arkiver og Biblioteker i Paris og Rom, i Bologna og Firenze og talrige andre Byer. Brevteksterne gør Indtryk af at være behandlet med stor Omhu og Nøjagtighed, og til hvert Brev er der knyttet en Kommentar, der virkelig — saa vidt det er muligt — oplyser alle de Steder, der kan trænge til nærmere Forklaring. Det er en betydelig Kundskabsfylde, der er nedlagt i denne Kommentar, og kan den undertiden synes vel bred særlig med Hensyn til det medtagne biografiske Stof, maa det erindres, at den vistnok særlig har en udenlandsk Læserkreds for Øje. (Udgiverens egen Tekst er helt igennem affattet paa Tysk.)

Et Hjælpemiddel af beslægtet Karakter er den særdeles fyldige Indledning, som Udgiveren har forsynet Brevudgaven med (132 S.), en Slags Prolegomena til hans Biografi. Heri behandles i 19 Afsnit Stensen i hans Forhold til de forskellige Korrespondenter. Den langt overvejende Del af disse tilhører helt den almeneuropæiske Lærdoms- og Kirkehistorie. Saaledes kan nævnes saa store Navne som Baruch Spinoza og Leibniz, til den sidstnævnte er det endog lykkedes at finde et ukendt Brev (Nr. 143). Blandt andre Brevskrivere bør fremhæves Hertug Cosimo III af Medici, en trofast Velynder af Stensen, af hvem man gennem denne Brevveksling faar et væsentlig mere tiltalende Billede end i den traditionelle Historieskrivning; desuden en Række hollandske og italienske Lærde, derimellem den fremragende, mystiskfarvede Zoolog og Anatom Jan Swammerdam og Kardinal Leopoldo de Medici, Stifteren af Accademia del Cimento; endvidere den franske Poly-

histor Melchisedech Thévenot og mangfoldige katolske Kirkemænd bl. a. tilhørende Kapuciner- og Jesuiterordenerne. Til Kredsen af Stensens danske Korrespondenter hørte oprindeligt Thomas Bartholin, siden Ole Borch og Johan Brunsmann.

Hvad Indholdet i alle disse mange Breve angaar, behandler de Emner af meget forskellig Karakter og ulige Værd. I Breve til Naturkyndige drøftes indgaaende — næsten som i smaa Afhandlinger — medicinske og geologiske Spørgsmaal, i andre Epistler er det teologiske og filosofiske Synspunkter, der er de fremherskende. Mange Breve vedrører rent personlige Forhold, men i de fleste — fra hans senere Aar — er det pastoralteologiske og kirkeretslige Anliggender, der trykker ham Pennen i Haanden. De udgør da talende Vidnesbyrd om hans nidkære kirkelige Virksomhed især i Hannover og Münster. For dansk Historie er det navnlig af Betydning, at der gennem ikke faa Breve (saaledes Nr. 82, 86, 128, 149, 170, 254, 423) kastes Lys over den katolske Kolonis Stilling i Datidens København.

Til Udgaven af Brevene er føjet en Række »Additamenta«, ialt 49. Mange Aktstykker til hans Historie meddeles her, desuden vidtløftige genealogiske Oplysninger om hans Slægt; Fortegnelse over hans Vennekreds i København, Skildringen af hans Dødsleje og Protokollen optaget ved Aabningen af hans Grav i Firenze 1946. Det ypperste Stykke er dog det hidtil ukendte, saakaldte Chaosmanuskript fra 1659, der tillader et forunderligt levende Indblik i hans Ungdoms Sjælerørelser, i hans Forskningsidealer og brændende religiøse Trang. — Et ypperligt Register afslutter det store Værk.

Stensens Breve og Optegnelser afspejler helt igennem en rigt udrustet Natur, der med samme Glød kan udfolde sig i den strengeste Forskning som i praktisk Kirkestyre. Brevudgaven er et smukt Monument over en fremragende Begavelse og en ædel, stort anlagt Personlighed. Den tjener desuden i lige Grad den utrættelige Udgiver og dansk Videnskab til Ære.

Bjørn Kornerup.

Medens spørgsmålet om sammenhængen mellem portrætter av en enkelt person og disses kildeværdi er mønstergyldigt behandlet i Th. A. Müllers Holbergportrætter, og medens der findes udtømmende behandlinger av en vis gruppe billeder med historiske motiver, fx. i Gudmund Boesens Rosenborgtapeter, er der i Jørgen Paulsens bog *Billeder fra Trearskrigen 1848. 1819.*